

ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ

Виконав студент ІІ курсу, другого (магістерського) рівня вищої освіти Павлов Д.В.

Науковий керівник: кандидат архітектури, доцент Антонюк Д.І.

Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури

Факультет архітектури

Спеціальності 191 – Архітектура та містобудування

Вступ

Актуальність дослідження архітектурно-просторової організації національних центрів зумовлена низкою сучасних викликів. У контексті глобалізації існує суттєва суперечність між уніфікованими тенденціями в архітектурі публічних споруд та вираженням унікальності в ідентифікаційному просторі, здатного відобразити культурну, історичну та національну самобутність.

Для українського контексту це набуває особливого значення через міграційні процеси, які спричинені війною. Українська культура поширилася світом, створивши нагальну потребу в її збереженні, репрезентації та популяризації за кордоном. У цих умовах національний центр постає як ключовий осередок не лише соціального життя, але й як інструмент культурної дипломатії. Він має уособлювати національні цінності та забезпечувати доступне поширення знань про українську мову, культуру та мистецтво, сприяючи міжнародному співпраці та міжкультурному діалогу.

Розділ 1. «Сучасні тенденції та практичний досвід архітектурно-просторового формування національних центрів»

1.1. Формування концепції архітектурно-просторової організації національних центрів.

Основною особливістю концептуального формування національних центрів є ідентифікація об'єкта культурного дослідження через призму дипломатичного виміру.

У цьому контексті можливо виокремити дві основні моделі:

Національні центри, розташовані в країні репрезентації, що виконують функцію консолідації та репрезентації власної культури у її автентичному середовищі.

Національні центри, що функціонують в іншоукраїнному просторі, виступаючи інструментом культурної дипломатії, діаспорного та міжкультурного діалогу.

1.3. Досвід зарубіжної практики проектування національних центрів.

Узагальнення досвіду проектування не лише національних центрів, але й консолідуючих культурних просторів, становить важливу теоретичну основу для розуміння можливих завдань та викликів, що постають перед архітектором при створенні об'єктів таких типів.

Будівлі які однозначно ідентифіковані як “національні центри” або “національні культурні центри”, не є поширеними, більшість архітектурних об'єктів що відповідають категорії національних центрів реалізуються через культурні чи мистецькі центри, присвячені репрезентації та об'єднанню різноманітних проявів національної культури.

Окремо слід виділити статус - «національний», як простір що втілює культурні, спортивні чи наукові досягнення у певній галузі. Проте існують випадки, коли спеціалізовані видовищні чи освітні комплекси, набувають статусу національних центрів через їх значення у розвитку національної чи регіональної ідентичності, незважаючи на вузькоспеціалізовану функціональну структуру.

Розділ 2. «Причина та явища формування національних центрів та просторів».

2.1. Національна ідентичність простору в міжкультурному вимірі: репрезентація, сприйняття та соціальні передумови виникнення.

Завдання ішнокраїного репрезентанта в середовищі країни-приймача полягає у висвітленні спільної історії та історичних паралелей, уникаючи синтезу задля збереження індивідуальності кожного з суб'єктів.

У цьому контексті постає дуалістична система сприйняття: об'єкт проектування одночасно перебуває у двох позиціях культурного сприйняття, - для країни-приймача він виступає провідником зв'язків з країною-репрезентантом, тоді як для країни-репрезентанта є особистим культурним центром в іншоукраїнному середовищі.

Для розуміння складових архітектурного образу в системі міжнародних комунікації доцільно виокремити кілька вимірів сприйняття національної архітектури та її проявів:

Зовнішній образ архітектури - образ що сприймається зовнішнім суб'єктом.

Внутрішній образ архітектури - образ що сприймається суб'єктом у межах власної культури.

Історичний (місцевий) образ архітектури - образ що формується на основі досвіду минулих епох, історичних пам'яток, міської тканини, а також більш фундаментальних чинників як ландшафт, клімат та інші природні умови, що задають первинні параметри архітектурного формотворення.

Соціально-політичний образ архітектури - образ що сприймається суб'єктом у контексті соціально-політичних процесів та історичних подій.

2.3. Архітектурно-типологічні та просторові конфігурації національних центрів.

За дослідженням С. Псарри, просторова конфігурація музейного простору ґрунтується на двох просторово-синтаксичних методах. Перший (просвітницький) передбачає структурований досвід, де експозиційна композиція підпорядкована певному наративу – часовій послідовності або логіці від простого до складного. Другий (комплексний) є більш відкритим і формується на основі зацікавленості відвідувача. Він пропонує будувати просторову конфігурацію не на наративі, а на людській поведінці та соціальних аспектах.

Застосовуючи цей типологічний розподіл до семіотичних підходів у формуванні національних центрів, можна вивести дві моделі просторової організації:

Перша модель - за аналогією з просвітницьким методом, передбачає чітко структурований наратив, що веде відвідувача через послідовність просторових сценаріїв, розкриваючи історичні, культурні чи освітні теми в заданій логіці.

Друга модель - за аналогією з комплексним методом, пропонує більш відкрити асоціативну просторову структуру, де відвідувач самостійно обирає маршрути та інтерпретації, а архітектура стає емністю для вільного культурного досвіду.

Кваліфікаційне наукове дослідження другого (магістерського) рівня вищої освіти

Тема концептуального проектного рішення

Український культурний центр в місті Каунас, Литва

Спеціальності 191 – Архітектура та містобудування

Завданнями дослідження

Визначення сутності та змісту поняття «національний центр», у сучасному архітектурному та соціокультурному контексті, визначити його ключові функції, типологічні та формоутворюючі особливості. За допомогою аналізу прикладів та теоретичних матеріалів визначити архітектурно-просторові засоби що використовуються для відображення національної ідентичності та ідей в сучасній архітектурі громадських центрів. Сформулювати особливості архітектурно-просторової організації, що спрямовані на виконання ними репрезентативної, культурної та консолідуючої функції.

Варіантів інтерпретації поняття «національний центр» пропорційна кількості культур різних націй. Відповідь на питання, що саме має втілювати такий центр, є складною і варіативною, та залежить від геополітичного та історичного контексту.

Культурні центри, зокрема національні, є матеріальним втіленням певної культури та її цінностей. Форми культурних цінностей, або пам'яті, потребує конкретних ознак та об'єктності у просторі для архітектурного сприйняття.

Варіантів інтерпретації поняття «національний центр» пропорційна кількості культур різних націй. Відповідь на питання, що саме має втілювати такий центр, є складною і варіативною, та залежить від геополітичного та історичного контексту.

Варіантів інтерпретації поняття «національний центр» пропорційна кількості культур різних націй. Відповідь на питання, що саме має втілювати такий центр, є складною і варіативною, та залежить від геополітичного та історичного контексту.

Тип	Функції та простори
Культурно репрезентативний	Виставкові та експозиційні простори. Лекційні простори, простори для зібрань. Бібліотека та інформаційний чи досліджуваний центр
Освітньо-просвітницький	Навчальні приміщення (Мовні та освітні) <p>Можливість приймати конференції/збори/заходи</p> <p>Освітні та культурні програми (резиденція)</p>
Музейно-виставковий	Постійні та тимчасові експозиції <p>Висвітлення національної історії чи історії зв'язів з країною приймачем</p> <p>Збереження та експонування культурних артефактів</p>
Мистецько-виконавський	Виконавчі мистецтва <p>Мультимедійні проекти</p>
Дипломатичний або Громадський	Соціально-інтеграційні простори та заходи <p>Простори для громадських об'єднань та міжнародних зустрічей</p>

Таблиця. Системи функціонального наповнення національних культурних центрів

Кваліфікаційне наукове дослідження другого (магістерського) рівня вищої освіти

Тема концептуального проектного рішення

Український культурний центр в місті Каунас, Литва

Спеціальності 191 – Архітектура та містобудування

Мета дослідження

Виявити,систематизуватитапроаналізувати

особливості архітектурно-просторової організації національних центрів, що обумовлені комплексом історико-культурних, соціальних та політичних чинників, для формування сучасної моделі їх проєктування та реалізації.

Виявити,систематизуватитапроаналізувати

1.2. Аналіз існуючих досліджень, нормативних документів та літератури, присвячених архітектурно-просторовому формуванню національних центрів.

Тема національних центрів тісно пов'язана з поняттям культурного та національного простору, яке по-різному трактується в різних наукових дисциплінах – філософії, культурології, соціології, мистецтвознавстві та антропології, що ускладнює формування єдиного універсального підходу.

Аналіз наукової літератури та нормативної бази свідчить про фрагментарність досліджень архітектурно-просторової організації національних центрів. Це пояснюється відносною новизною цього явища як самостійної типології, що поєднує риси громадського, культурного, освітнього та репрезентативного центру. Наукових праць з цієї теми зосереджені на важливості збереження та поширення національної культури, що зумовлено соціально-політичними кризами та викликами, з якими стикаються нації, діаспори та спільноти.

Перелік наукових направлень та праць дослідження:

Тип	Формат	Функція (мета)	Приклад
Національні центри	В рамках дипломатичної місії <p>В рамках діаспори</p>	Консолідація спільноти, поширення культури, репрезентація національних інтересів за досягнень.	Культурний центр Міреля Анхеля Астуріаса
Мовні культурні центри	Мережеві інститути	Об'єднання мовних спільнот, вивчення мови, популяризація культури через мову	National Hispanic Cultural Center <p>Albuzetteque Institut <p>Fene Французький інститут</p></p>
Інтернаціональні центри	Центри інтернаціональної молоді <p>Центри різних народів</p>	Консолідація різних культур, сприяння міжкультурному обміну, розвиток толерантності та взаєморозуміння	Oscar Niemeyer International Cultural Centre
Дипломатичні об'єкти	Посольства, амбасади, консульства, консульські представництва	Дипломатична місія, інтересів громадян, міжнародних зв'язків, дипломатія	Посольства, генеральні консульства, культурні відділи при дипломатичних

Таблиця. Типи національних культурних центрів.

2.2. Архітектура як інструмент політики та простір культурної пам'яті: від тоталітаризму до постколоніальних трансформацій.

Архітектура національних центрів виступає носієм нематеріальних цінностей та здатна транслювати ідеї, цілі або ідеології, стаючи інструментом комунікації між владою та суспільством. Архітектура тоталітарних режимів ХХ століття демонстрували агітаційну спрямованість та прагнення висвітлювати ідеологічні цілі через архітектурні засоби.

Водночас, розпад колоніальних імперій та тоталітарних режимів створили різне ставлення до їх архітектурної спадщини – від заперечення до переосмислення, що пов'язано насамперед з конкретними історичними умовами та обставинами кожної країни.

Традиційна архітектура є виразником національної ідентичності, але потребує осучаснення для збереження актуальності. Присутність автентичних об'єктів, збережених у своїй матеріальності, запобігає створенню симулякру та дозволяє культурним просторам функціонувати як простір пам'яті.

Традиційна архітектура є виразником національної ідентичності, але потребує осучаснення для збереження актуальності. Присутність автентичних об'єктів, збережених у своїй матеріальності, запобігає створенню симулякру та дозволяє культурним просторам функціонувати як простір пам'яті.

Окрему категорію в системі національної культурної архітектурної спадщини становлять масштабні архітектурні проекти, які через свою виразність та символічне значення перетворюються на символи націй та формують ідентичність цілих міст.

Окрему категорію в системі національної культурної архітектурної спадщини становлять масштабні архітектурні проекти, які через свою виразність та символічне значення перетворюються на символи націй та формують ідентичність цілих міст.

При формуванні типологічної концепції культурних просторів кожен із них має бути структурований на основі візуальних зв'язків та змістовно обґрунтований. Усвідомлюючи зміст та цільову аудиторію, необхідно формувати сценарії використання на основі концептуально-просторової структури, що враховує оточення, внутрішній зміст та візуально-просторове зв'язки. На основі аналізу просторового синтаксису, дипломатичних та громадських функцій, міжкультурних зв'язків та сучасних архітектурних методів застосовуються такі моделі:

Культурні центри як типологічна основа. Вона спирається на типологічні та функціональні системи культурних центрів, що поєднують пошук сучасної архітектурної мови та її репрезентацію за кордоном.

Модель за методом просторового синтаксису. Пропонує досліджувати способи створення культурних просторів через аналіз символів, наративів та сценаріїв використання.

Унікальні контекстуальні категорії. Виникає при міжкультурних або транскультурних трансформаціях і може бути задіяний як певний синтез або гібридизація просторів. Цей підхід передбачає визначення такого простору, який одночасно має культурне значення, формує певне ставлення та виробляє власні підходи до формування й експлуатації, враховуючи історію та дуалістичну природу сприйняття між країною-репрезентантом та країною-приймачем.

Загальні висновки

- Виявлено, що сучасні національні центри є складною типологією, яка поєднує риси громадського, культурного, освітнього та репрезентативного центру. Архітектурна мова розвивається в діалектичній напрузі між глобалізаційними тенденціями, що ведуть до уніфікації архітектурних форм, та соціокультурними запитами на вираження унікальної культурної ідентичності. Водночас архітектурні об'єкти, що виконували функції консолідації або репрезентації, є первинним явищем культури, яке простежується з моменту виникнення міжкультурного контакту та діалогу.
- Наукові дослідження з архітектурно-просторової організації національних центрів є фрагментарними, а національні центри як окрема самостійна архітектурна типологія є відносно новим визначенням та об'єктом. Водночас, виявлено низку суміжних наукових напрямів, які можуть слугувати сучасною теоретичною основою: архітектура культурних центрів, музеєзнавство та кураторство, просторовий синтаксис, семіотика архітектури, нарративна архітектура, а також політологічний дискурс. Це розкриває архітектурну складову національних центрів як символічного та консолідуючого об'єкту, що може виступати ретранслятором ідей, цінностей та нарративів.
- Проаналізувавши світову практику проектування національних національних центрів дозволило виявити

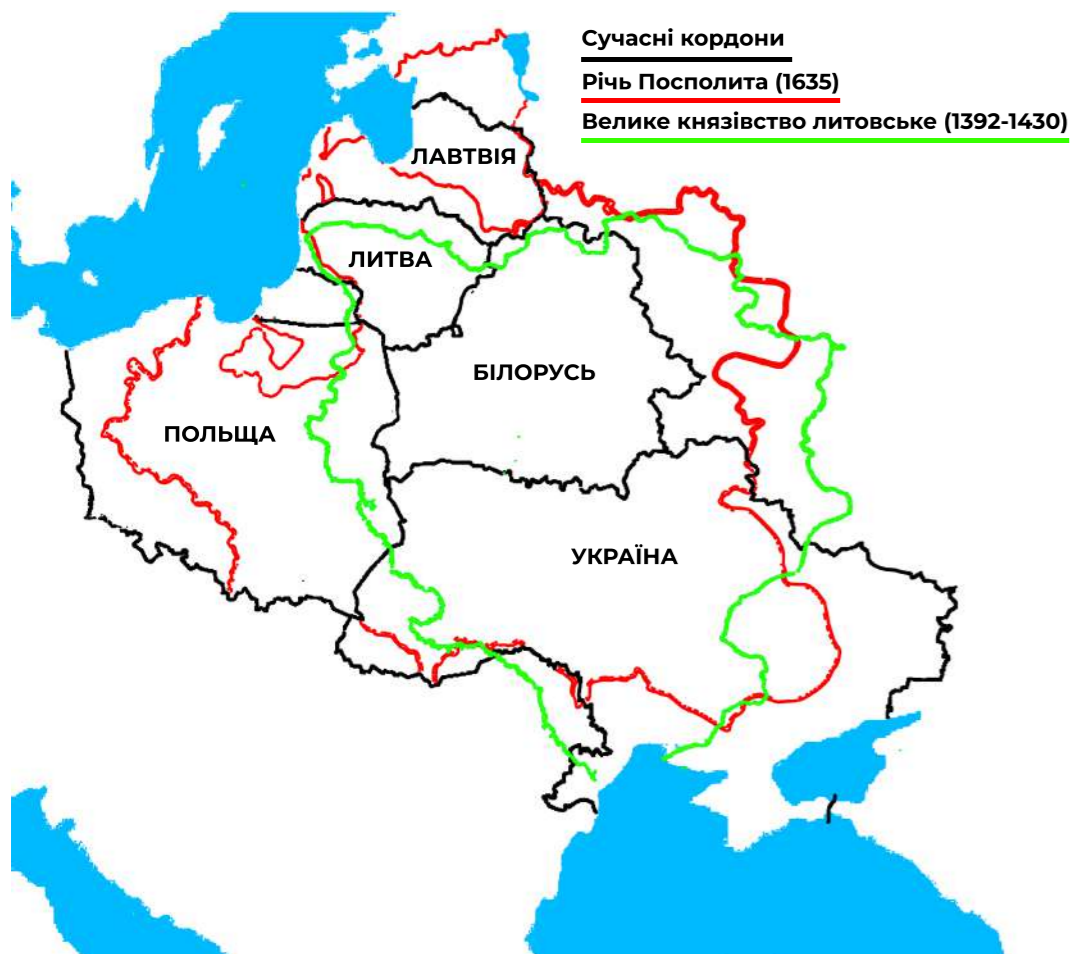
- ключові моделі їх архітектурного образу та різновиди: параметричні об'єкти, національно та регіональні центри, мережеві інститути, інтернаціональні центри, дипломатичні об'єкти. Виокремлено основні види їхнього функціонального наповнення, що створило методологічну основу для формування типологічних моделей національних центрів залежно від їхньої мети та об'єкта консолідації.
- Доведено складність ідентифікації простору репрезентації національного центру в іншокультурному середовищі, що порушує питання про природу цього явища не лише в межах архітектурної дисципліни, але й на перетині з соціологією, культурологією та політологією. Введено терміни, які надають можливість цільового опису та розв'язку цієї теми, - «країна-репрезентант» та «країна-приймач», що оперують завдяки архітектурній інтерпретації, репрезентації та ідентифікації. Виокремлено три виміри сприйняття національної архітектури: зовнішній образ (сприйняття іноземним спостерігачем), внутрішній образ (самоідентифікація в межах власної культури) та історичний (місцевий) образ, що формується на основі досвіду та природних чинників.
- На основі аналізу соціокультурних чинників визначено каталізатори формування національних центрів: мова, історія, національні меншини, історичні події та пам'ять про окремих особистостей. Систематизовано причини попиту на такі центри,

- які актуалізують тему транскультурного як характерного прояву глобалізованого світу, де національний центр постає простором діалогу різних культурних та соціальних одиниць.
- На основі дослідження С. Псарри визначено два підходи до архітектурно-просторової організації: просвітницький (структурований нарратив, що веде відвідувача через послідовність сценаріїв) та комплексний (вільна інтерпретація просторової конфігурації на основі поведінки та соціальних умов). Запропоновано дві стратегії розвитку простору в контексті дуалістичної системи сприйняття, - принцип палімпсесту та просторову диференціацію. Визначено основні функціональні конфігурації національних центрів - спеціалізований, багатфункціональний та адаптивний, та виокремлено три моделі типологічного формування: культурні центри як типологічна основа, метод просторового синтаксису та унікальні контекстуальні категорії.
- Обгрунтовано стратегічне та географічне значення Литви як країни-приймача, а також вибір міста Каунас як оптимального з точки зору географічних, транспортних та соціальних умов для розміщення Українського культурного центру. Доведено культурну, контекстуальну та політичну змістовність цього вибору для простору консолідації та репрезентації, що доповнить систему існуючих українських об'єктів, які діють у Балтійському регіоні.

- Досліджено політичний аспект архітектури національних центрів з точки зору історії архітектури та як інструменту політики. Встановлено, що архітектура національних центрів виступає носієм нематеріальних цінностей та здатна транслювати ідеї, цінності або ідеології, стаючи інструментом комунікації між владою та суспільством. транслювати ідеї, цінності або ідеології.
- Наведено історичні факти українсько-литовських відносин та їх спільної історії. Проаналізовано архітектурний та містобудівний контекст міста Каунас, яке має статус культурної столиці Європи (2022 рік) та налічує значні об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (2023 рік). Визначено, що сучасний архітектурний розвиток міста зосереджений навколо острова Нямунас, а також спрямований на інтеграцію та розвиток лівого берегу річки і району Алексотас у загальноміське життя.
- Архітектурно-просторова організація Українського культурного центру в Каунасі є результатом комплексного аналізу в різних сферах та прикладом розміщення українського центру в литовському контексті з використанням теоретичних напрацювань різних дисциплін. Концепція, відповідаючи на складне питання про те, яким має бути центр, водночас являє собою поліфункціональний об'єкт з неординарним функціональним наповненням, що слугуватиме громадським простором, взаємопов'язаним та інтегрованим як в історичний контекст, сучасну архітектурну ситуацію та майбутній розвиток.

Розділ 3. «Прийоми архітектурно-просторової організації Українського культурного центру в місті Каунас, Литва»

3.1. Історичний та регіональний контекст Литви.

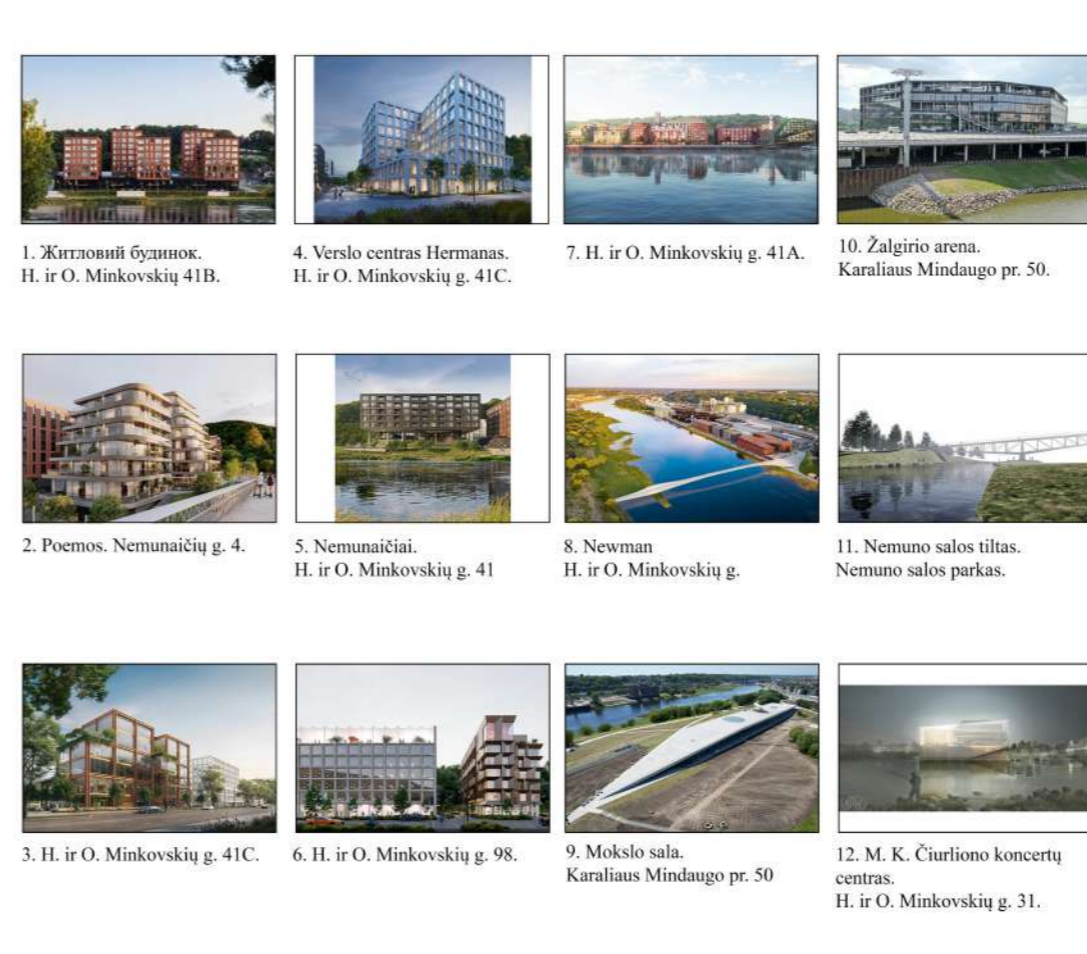
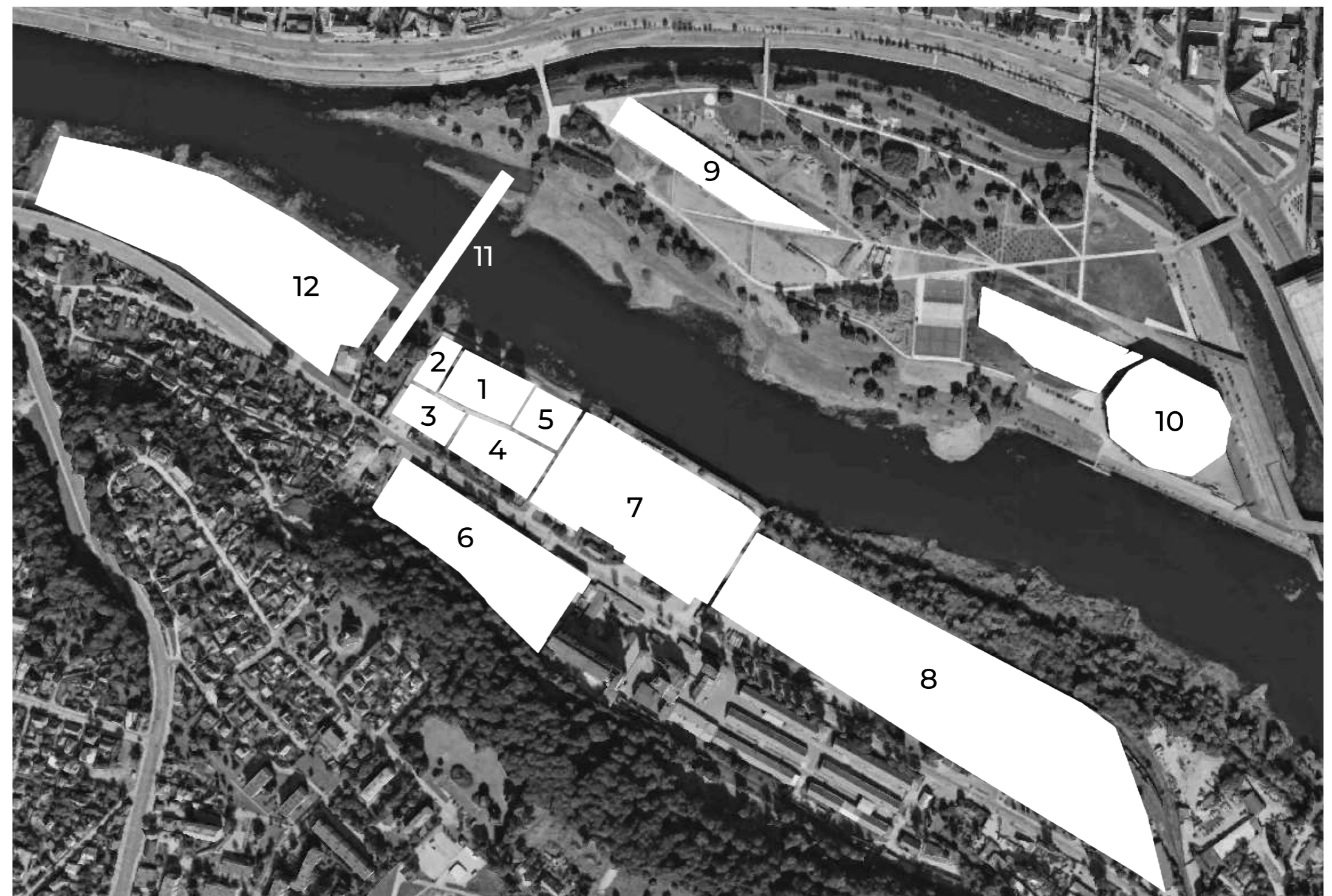
Литва є однією з трьох країн Балтії, наряду з Латвією та Естонією, розташованою у північно-східній частині Європейського континенту.

Держава входить до складу Європейського Союзу, НАТО та Шенгенської зони, що забезпечує їй активну участь у європейських інтеграційних процесах та вільний рух капіталу, товарів і людей через її територію.

Географічно Литва знаходиться на перетині транспортних коридорів між Скандинавським півостровом та центральною Європою. Із західної сторони країна має прямий вихід до Балтійського моря.

Головні періоди міждержавної взаємодії України та Литви:

- Період Великого Князівства Литовського (XIV - сер. XVI)
- Період Речі Посполитої (1569 – 1795 роки)
- Період Російської Імперії (1795 – 1918 роки)
- Міжвоєнний період (1918 – 1940 роки)
- Період Незалежності (від 1990 до сьогодні)

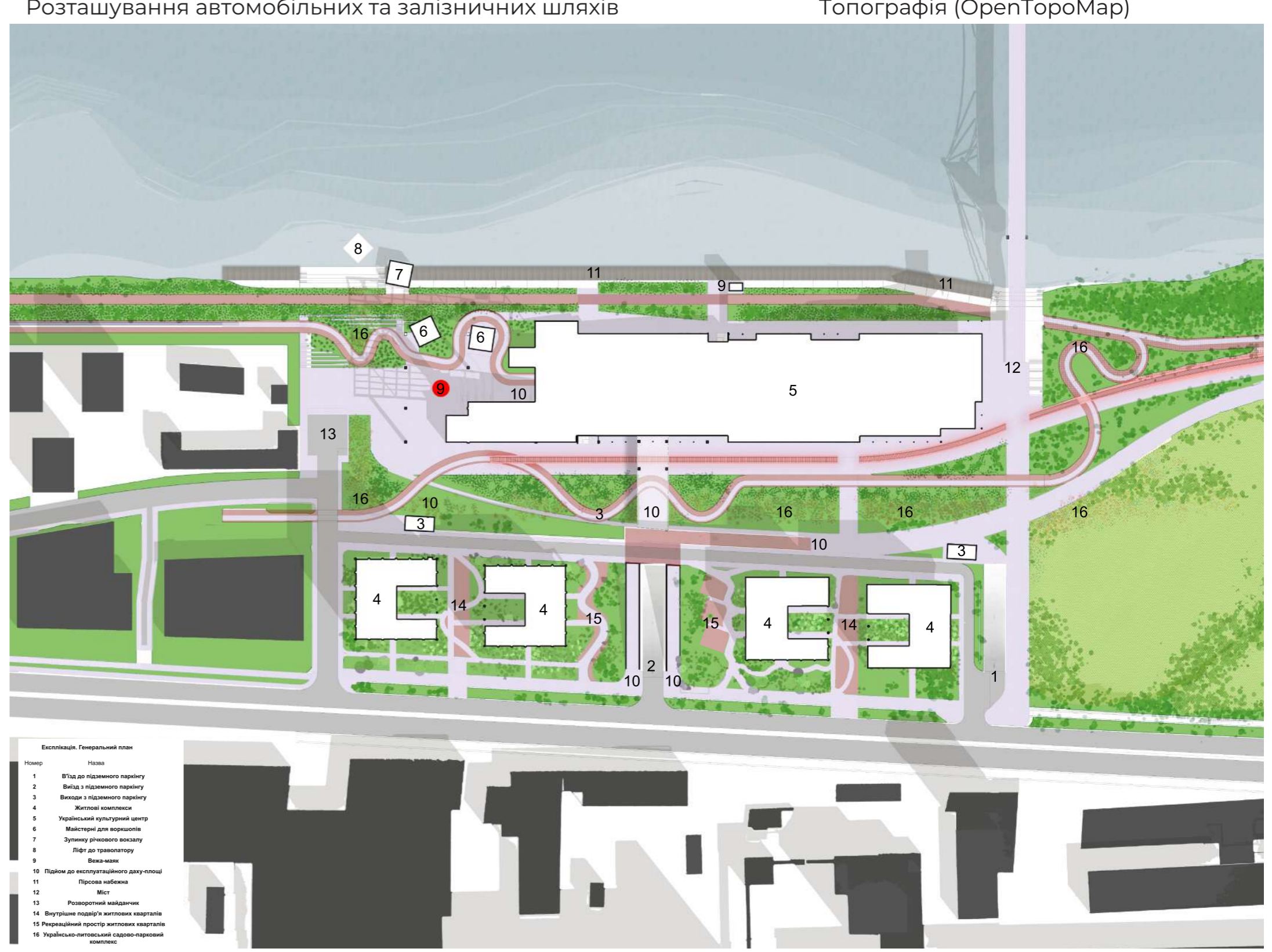
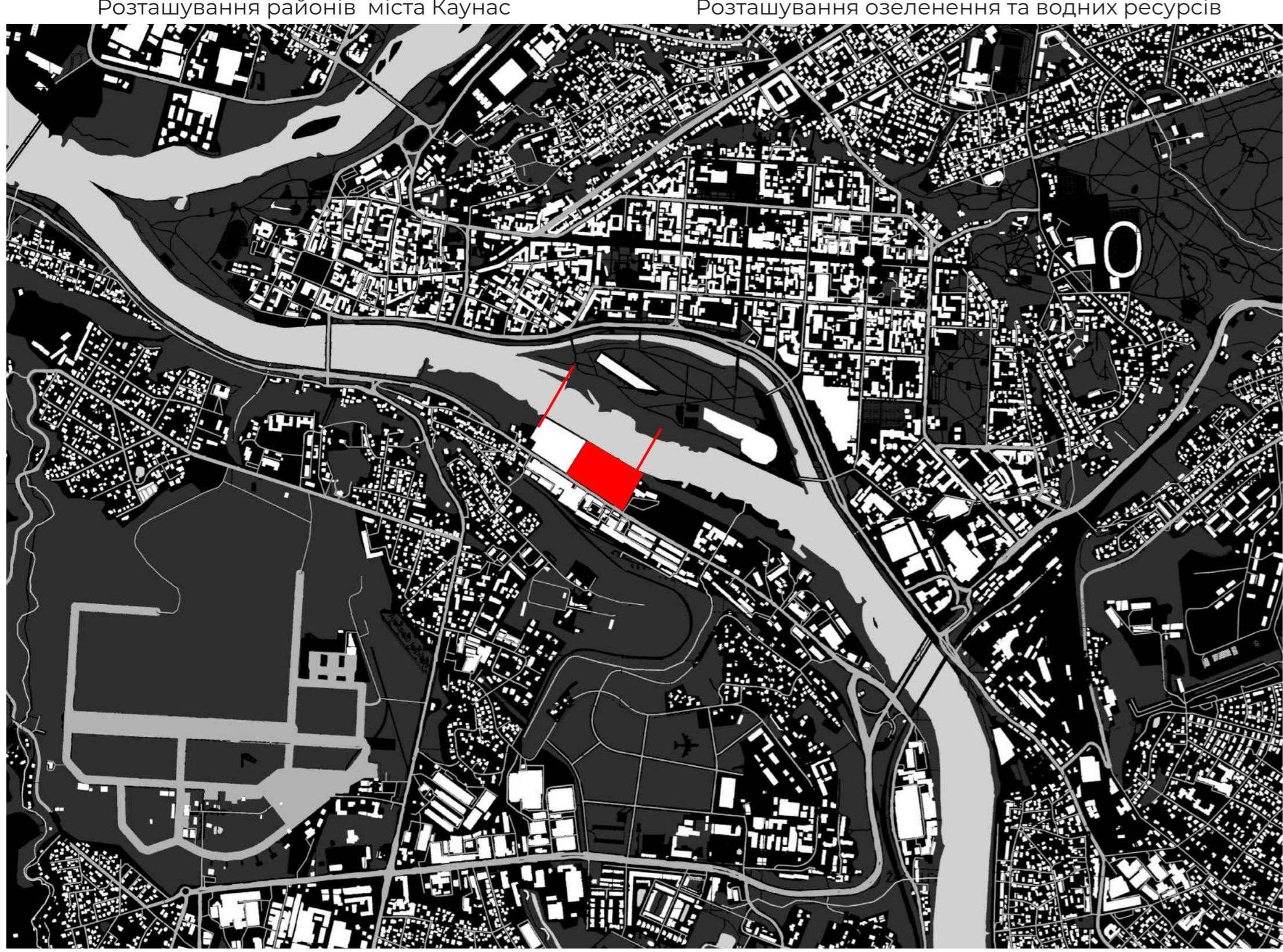
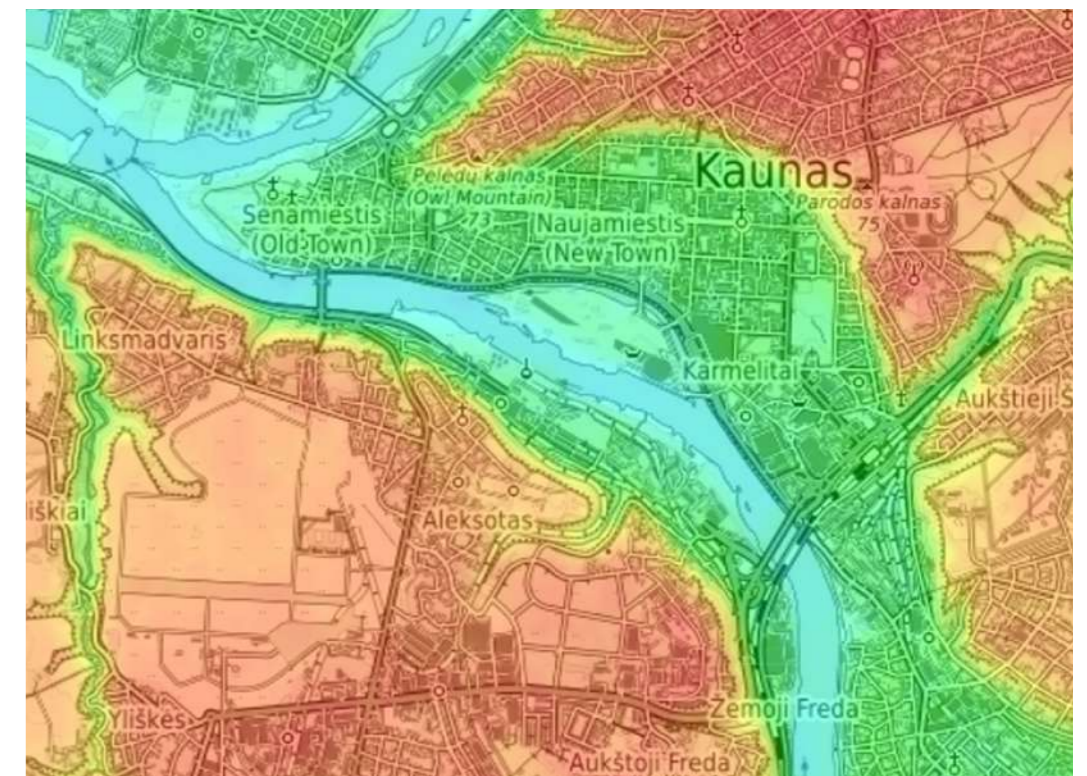
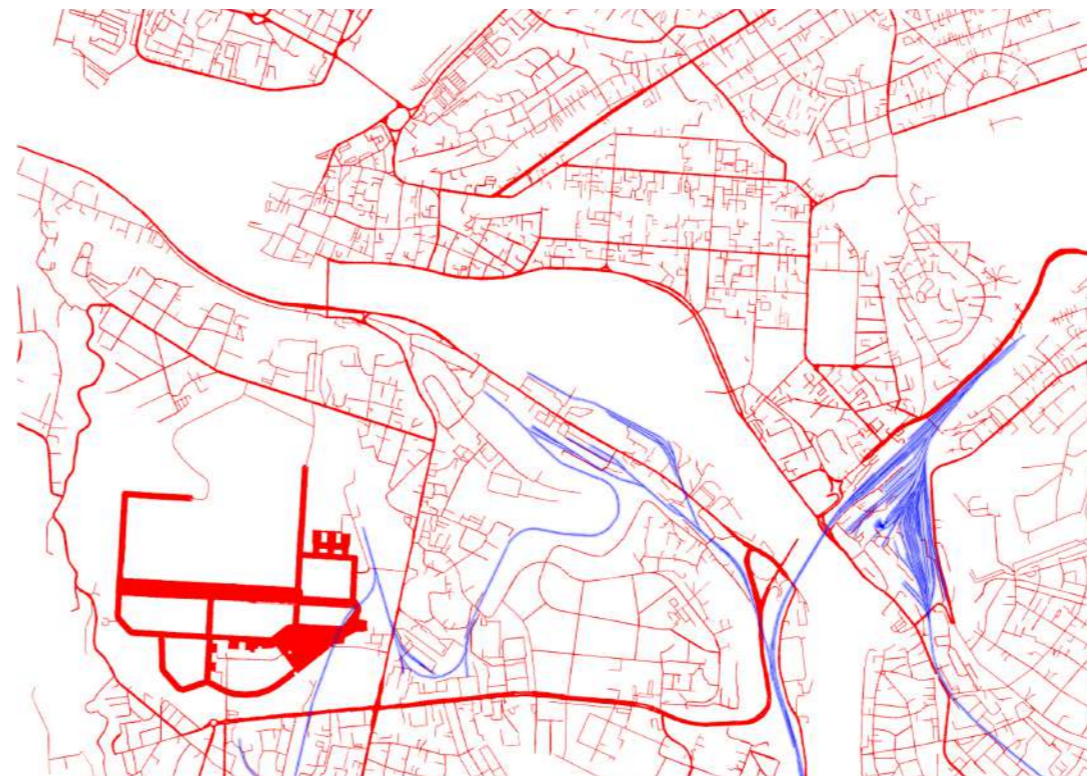

Архітектурний контекст Каунасу формується на основі двох ключових періодів: середньовіччя (готичні пам'ятки, замкова спадщина) та міжвоєнного періоду (1918-1940), коли Каунас був тимчасовою столицею Литовської Республіки. Саме тоді відбувся розквіт національної культури, що втілюється в автентичному литовському модернізмі - «Архітектурі оптимізму». У 2023 році визнано об'єктом спадщини ЮНЕСКО.

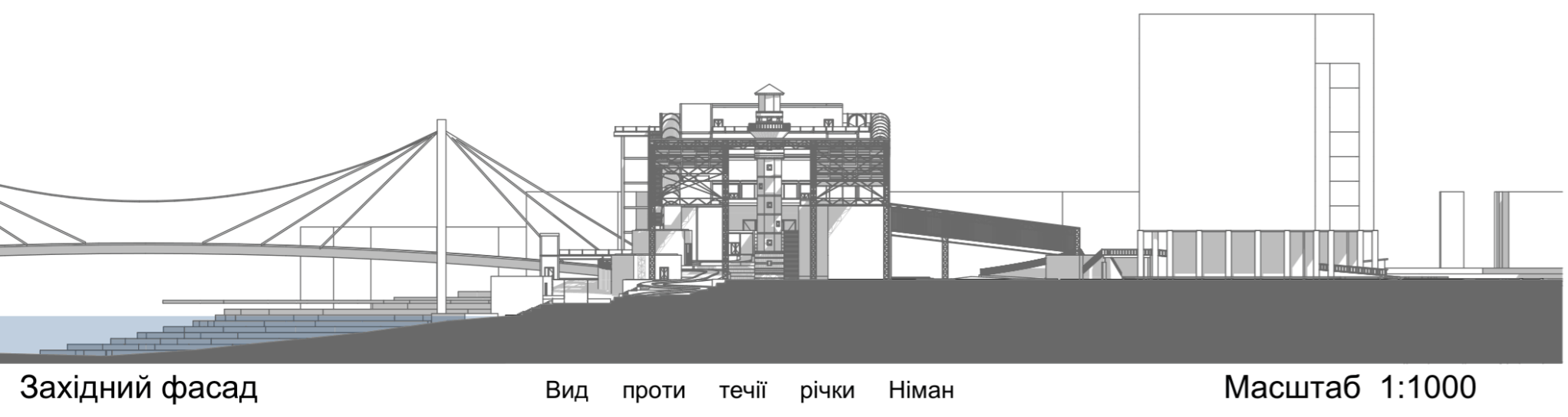
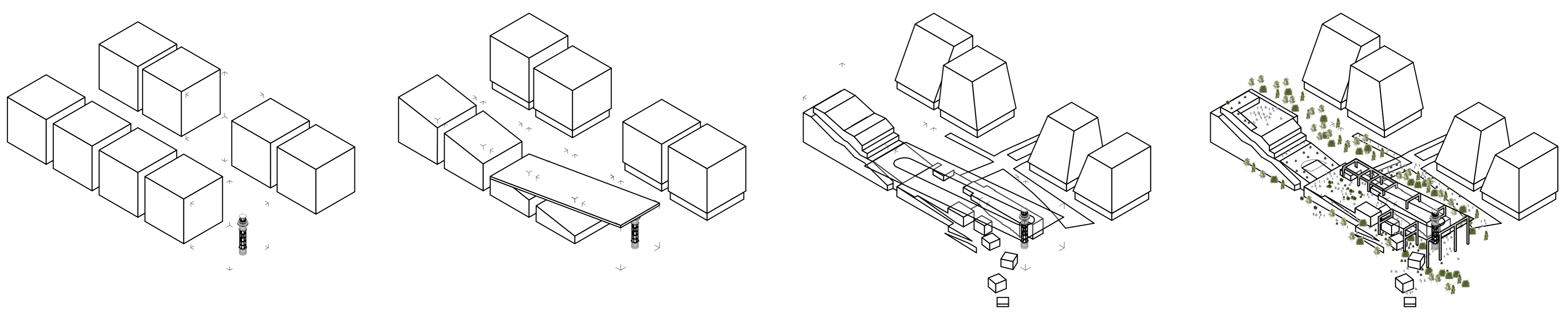
Соціально-культурне обгрунтування розташування центру базується на українсько-литовських відносинах. У Каунасі вже функціонують подібні інституції: Каунаський центр культур різних народів, філія Міжнародної української школи та культурно-містечкового центру «CulturEUKraine».

Посольство України знаходиться у Вільнюсі, однак мала територія Литви та розвинене транспортне сполучення роблять логістичу між містами швидкою та зручною.

Сучасний архітектурний розвиток Каунаса зосереджений навколо острова Німану. Серед ключових проєктів: Спортивно-видовищний комплекс «Жальгіріс Арена» (2011) ТРЦ «Каунаський Акрополіс» (2007) Науковий центр «Острів Науки» (2024).

3.3. Концептуальні підходи до архітектурно-просторової організації центру.

Західний фасад Вид проти течії річки Німан Масштаб 1:1000

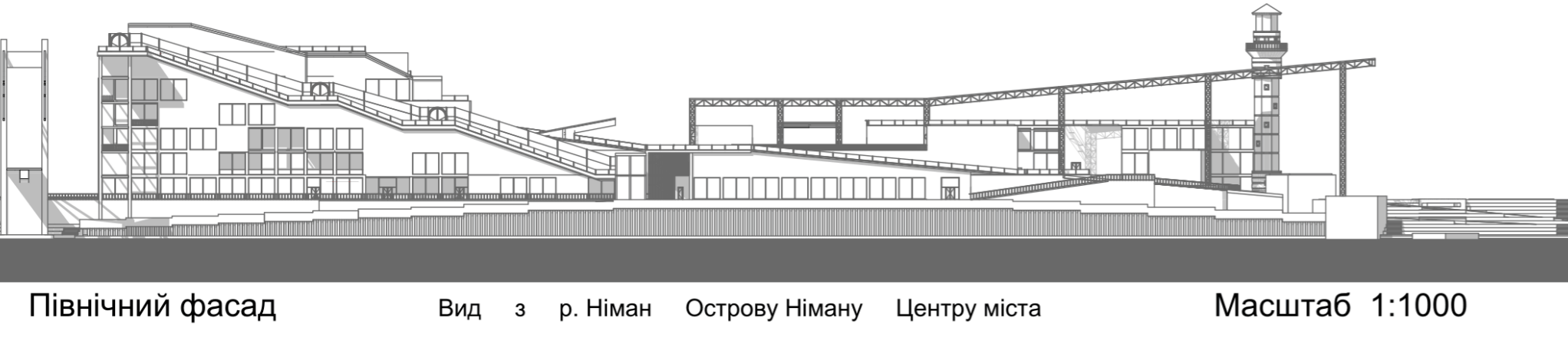
Східний фасад Вид за течією річки Німан Масштаб 1:1000

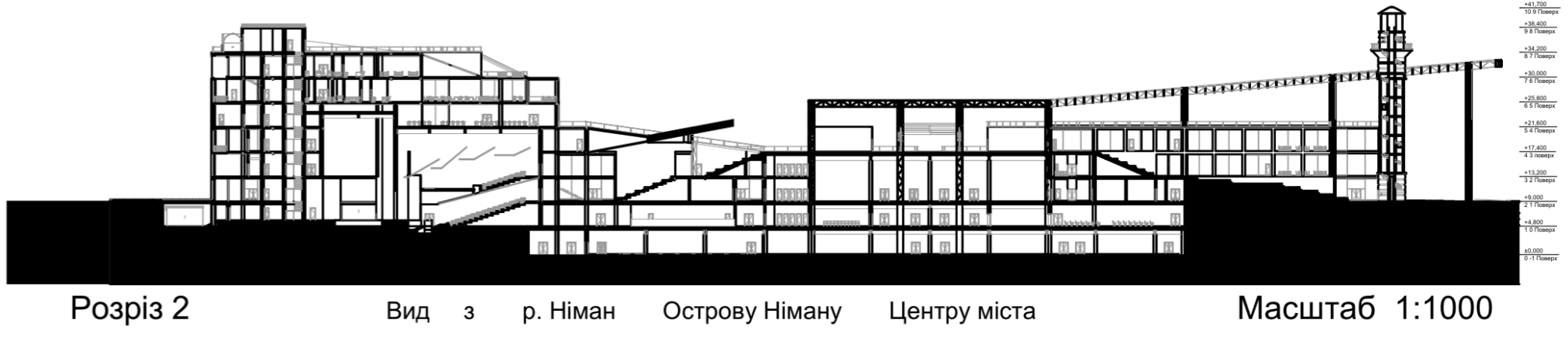
Південний фасад Вид з Парку Вул. Г. та О. Міхновських Алексотас Масштаб 1:1000

Розріз 1 Вид з Парку Вул. Г. та О. Міхновських Алексотас Масштаб 1:1000

Північний фасад Вид з р. Німан Острову Німану Центру міста Масштаб 1:1000

Розріз 2 Вид з р. Німан Острову Німану Центру міста Масштаб 1:1000

Пропонується реконструкція вежі з влаштуванням сходів та однієї ліфтової kabіни, а також реалізація ідеї професора Вільнюського технологічного університету та інженера Томаса Ячіоніса (лит. Tomas Jačionis). Концепція «Маяк свободи» (лит. Laisvės švyturio), полягає в наступному: «Ідея «Маяка свободи» полягає в тому, щоб привезти з України, країни, яка бореться, ліхтар - символ свободи - і запалювати його з нагоди свят».

Використання цієї ідеї як прояву солідарності, з боку Литви як країни-приймача, є одним з шляхів взаєморозуміння та інтеграції литовського суспільства до життя центру, але не впливаючи на його архітектурну організацію або функціонування. Однак з боку України, як країни-репрезентанта, маяк набуває іншого семіотичного виміру у практичному та філософському значенні. Таким чином, його можна інтерпретувати не лише як об'єкт просторової консолідації та елемент, що прив'язує національний простір до конкретного місця, але й як важливий візуально-просторовий орієнтир.

